

RAPPORT
5
1997

MILJEU 96
RÅDGIVNING

Rapport från utvärdering
av miljeurådgivningen

© Skogsstyrelsen III 97

Författare

Lars-Åke Gustafson

Forskarstuderande vid Linköpings universitet

Omslagsbild

Michael Ekstrand

Papper

Wifsta Office Classic 304 016

Tryck

SJV, Jönköping

Upplaga

550 ex

ISSN 1100-0295

BEST NR 1648

Skogsstyrelsens förlag
551 83 Jönköping

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
1. Inledning	2
1.1 Bakgrund - uppdraget.....	2
1.2 Syftet med utvärderingen.....	2
1.3 Metod.....	2
1.4 Rapportens uppläggning.....	3
2. Individuell rådgivning - resultatredovisning	4
2.1 Beskrivning av deltagargruppen.....	4
2.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål.....	5
2.3 Den individuella rådgivningens utformning och genomförande.....	7
2.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper	9
2.5 Övriga synpunkter från deltagarna.....	11
2.6 <i>Sammanfattning</i> - den individuella rådgivningen.....	11
3. Grupprådgivning - resultatredovisning	13
3.1 Beskrivning av deltagargruppen.....	13
3.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål.....	14
3.3 Grupprådgivningens utformning och genomförande.....	16
3.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper.....	20
3.5 Övriga synpunkter från deltagarna.....	22
3.6 <i>Sammanfattning</i> - grupprådgivningen.....	23
4. Kurser - resultatredovisning	24
4.1 Beskrivning av deltagargruppen.....	24
4.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål.....	25
4.3 Kursernas utformning och genomförande.....	27
4.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper	33
4.5 Övriga synpunkter från deltagarna.....	35
4.6 <i>Sammanfattning</i> - kurser.....	36
5. Diskussion	37
5.1 Några slutsatser och reflexioner angående utvärderingsarbetet.....	37
5.2 Några slutsatser och reflexioner över vilka skogsägare som har rekryterats och hur rådgivning har tagits emot.....	39
5.3 Några rekommendationer för framtida internutvärderingar.....	40
5.4 Slutord.....	41

Förord

Miljeu96 är ett skogligt rådgivningsprojekt inom EU's miljöstödsprogram EU 2078/92.

Målgrupp är de privata kombinerade jord- och skogsägarna. Det övergripande målet för projektet är kompetensutveckling så att skogsbruket kan bedrivas med bevarad eller berikad biologisk mångfald samt med skydd för värdefulla kulturlämningar.

Antalet fastigheter som tillhör målgruppen är ca 300.000 st. Metod för att nå målet har varit riktad, planerad, kompetensutveckling i form av individuell rådgivning, grupprådgivning och utbildning.

Innehållet i rådgivningen har varit ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. Kvantitativt mål för perioden 95/96 har varit - efter revidering av verksamhetsplanerna - att nå drygt 62.000 deltagare och drygt 52.000 deltagardagar.

Dessa mål har uppnåtts. Antal deltagare blev drygt 78.000 och antal deltagardagar drygt 52.000.

I projektet byggdes från början in en metod för utvärdering. Resultatet av utvärderingen redovisas i denna rapport som på ett föredömligt sätt sammanställts av Lars-Åke Gustafson, forskarstuderande vid Linköpings universitet. Tack Lars-Åke!

Miljeu-rådgivningsverksamheten fortsätter under 1997 (Miljeu97). Med avstamp i denna utvärderingsrapport utformas en metod för att utvärdera den fortsatta verksamheten.

Göran Silfverling
Projektledare

Sammanfattning

"Miljeurådgivning 1996" är en kampanj som har genomförts av skogsvårdsstyrelserna ute i landet. Syfte med denna har varit att sprida kunskap om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel till skogsbrukare. Föreliggande rapport är en beskrivning av deltagarnas attityder och kunskaper i miljöfrågor samt erfarenheter som de har av kampanjen.

Tre verksamheter har bedrivits: individuell rådgivning, grupprådgivning och kurser. Till kampanjen hör även en plan för utvärdering. Vissa komplikationer i utvärderingsarbetet kan noteras. Dessa bör ses i ljuset av att detta är ett första försök av skogsstyrelsen/skogsvårdsstyrelserna att göra en större internutvärderingen och att en omorganisation är på gång. Erfarenheterna ger möjligheter till utveckling av utvärderingsarbete.

Rådgivningen har tagits emot mycket positivt. De som har deltagit i de enkätundersökningar som har genomförts, ger aktiviteterna ett högt betyg. De allra flesta tycker att rådgivningen åtminstone har haft ett "ganska" viktigt budskap. Då det gäller uppläggnings lyfts värdet av en avvägd koppling mellan teori och praktik fram och att kunskaperna är användbara. Särskilt noterbart är en satsning på sk kvinnokurser. Många av deltagarna på dessa har uppskattat att kunna träffas och diskutera skogsfrågor med bara kvinnor. Nästan samtliga över (95 %) som har fyllt i en enkät efter en kurs eller grupprådgivning vill rekommendera aktiviteten till andra. Nära hälften av de som har svarat på en enkät har under de senaste fem åren inte deltagit i någon skoglig utbildning. Önskemål om mer utbildning lyfts fram.

Svaren på enkätfrågorna i samtliga rådgivningsformer visar på ett förhållandevis stort miljöengagemang. Ungefär nio av tio av dem som har besvarat instämmer åtminstone delvis i att det är riktigt att miljömålen likställs med produktionsmålet. Två tredjedelar kan tänka sig att lämna en hektar skyddsvärd skog orört vid en slutavverkning. Bland de öppna kommentarerna förekommer många positiva utsagor om nyförvärvad kunskap och nya insikter då det gäller skogsskötsel. Men det framkommer även viss oro för att ekonomin och produktionsmålet ska bli lidande. Flera deltagare påtalar vikten av en god "*balans*" mellan ekonomiska och miljömässiga hänsyn. Resultaten i den individuella rådgivningen visar på att skogsägarna både har fått ökad kunskap om vad som är skyddsvärt och att man till stor del är beredd att ta större miljöhänsyn i framtiden.

Sammanfattningsvis så finns det ett mycket stort intresse bland deltagarna av att få ytterligare kunskaper både i ekologi/miljöanpassad skogsskötsel och traditionell skogsproduktion. En fråga är hur skogsvårdsstyrelserna i framtiden ska kunna tillmötesgå de många önskemål och de stora behov som finns bland skogsbrukarna.

1. Inledning

I detta kapitel ges först en kort bakgrund till föreliggande rapport, som är en rikssammanställning av tre enkätundersökningar som har gjorts i samband med kampanjen "Miljeurådgivning 1996".

Därefter följer en redovisning av syftet med enkätundersökningarna, en beskrivning av den metod som har använts och en presentation av hur rapporten är upplagd.

1.1 Bakgrund - uppdraget

"Miljeurådgivning 1996" är en omfattande rådgivningskampanj som har genomförts av skogsvårdsstyrelserna i landet. Denna har varit riktad till skogsägare i syfte att sprida kunskap om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. Rådgivningen har delats upp i tre verksamheter, individuell rådgivning, grupprådgivning och kurser. Till kampanjen hör även en plan för utvärdering. Varje länskansli har haft till uppgift att sammanställa de lokala resultaten för att sedan redovisa dessa centralt.

Sammanställning av riksrapporten, som utgörs av föreliggande publikation, har sedan utarbetats externt av Lars-Åke Gustafson, forskarstuderande vid Linköpings Universitet.

1.2 Syftet med utvärderingen

För enkätundersökningarna i kampanjen anges två syften: Det första är att inhämta information om hur rådgivningen har fungerat. (För att man ska kunna bli ännu bättre på rådgivning i framtiden.) Det andra syftet är att man ska kunna ge besked till uppdragsgivare om hur rådgivningen har tagits emot. Ytterligare ett syfte tillkommer i uppdraget för en rikssammanställning. Detta är att värdera hur den interna undersökningen har genomförts. (För att främja det egna lärandet i organisationen och för att i framtiden kunna förbättra rutinerna för internutvärdering).

1.3 Metod

Utvärderingsarbetet har planerats på ett tidigt stadium. En central tidplan för utvärderingen har upprättats. Enligt denna ska det centrala s k "utvärderingskonceptet" ha presenterats på regionträffar för att remitterats till de olika skogsvårdsstyrelserna för granskning och utprovning. En utvärderingsplan har sedan upprättats för varje län och presenteras för skogsstyrelsen. Den centrala tidplanen föreskriver också att det under

hösten 1996 genomförs träffar med utvärderingsansvariga från de olika länen för avstämning.

Det praktiska utvärderingsförfarandet innebär kort att en skriftlig instruktion för hur utvärderingen ska gå till och vad som är syftet med den följer till de ansvariga för en aktivitet. Rådgivaren/kursansvarige delar ut en enkät efter aktiviteten. Vid individuell rådgivning väljs var tionde deltagare ut (dock minst vid 20 tillfällen per skogsvårdsstyrelse). Vid grupprådgivning får alla deltagare vid vart femte rådgivningstillfälle en enkät. Vid kurser får samtliga deltagare besvara en enkät.

Därefter ska formulären sammanställas tillsammans med en länsansvarig person, bearbetas, analyseras och värderas. Dessa sammanställningar ska enligt tidplanen vara klara den 15 november 1996 för att sedan ligga till grund för en riksrapport. Dessutom påtalas vikten av att vid sidan av dokumentationen diskutera möjligheter till lokala förbättringar [verka för en "en "lärande organisation"; ff:s kommentar].

Förutom enkätundersökningen förväntas att skogsvårdsstyrelserna vid var tionde grupprådgivningstillfälle ska telefonintervjua fem slumpvis utvalda personer. Även ett formulär "testa dina kunskaper och tolkningar" har tagits fram för att användas efter en kurs. I praktiken rapporterade bara bara 4-5 län in att sådan verksamhet ägt rum. Resultaten av dessa två metoder redovisas därför inte i denna rapport.

Enligt utvärderingsplanen borde ungefär 27 000 enkäter kommit in vilket motsvarar 35 % av deltagarna. Men bortfallet är stort. I sammanställningarna framkommer oftast inte varför det är så eller hur själva urvalsförfarandet i praktiken har gått till. Sammantaget har 5857 personer, dvs 7,5 %, av de 78 062 personer, som har deltagit i någon form av rådgivning/kurs besvarat en enkät. Teoretiskt sett är detta ett något för litet urval. Det finns således en viss riskfaktor vid generalisering av resultaten. (Emellertid är materialet ändå så pass stort att det sannolikt, i praktiken, ger en grov bild av de erfarenheter som finns då det gäller miljörådgivningen.)

1.4 Rapportens uppläggning

Resultaten av enkätundersökningarna redovisas i denna rapport i tre olika kapitel, ett för individuell rådgivning, ett för grupprådgivning och ett för kurser. Ibland belyses något speciellt under "egna kommentarer". Varje kapitel avslutas med en sammanfattning av de viktigaste resultaten. I kapitel 5 förs en diskussion om utvärderingsarbetet. Några rekommendationer ges även för framtida utvärderingar.

2. Individuell rådgivning - resultatredovisning

I detta kapitel redovisas svaren på frågor som riktar sig till deltagare i olika former av individuell rådgivning.

2.1 Beskrivning av deltagargruppen

Sammanlagt har 13 235 personer i hela landet deltagit i någon form av individuell rådgivning. Av dem har 584 personer i 21 län av 22, besvarat en enkät efter rådgivningen. Alla har emellertid inte avgett ett svar på varje fråga. I snitt utgör detta 28 st per deltagande län, med en spridning från 5 - 62 personer per län.

Tabell 1 *Fördelning mellan män och kvinnor*

Kön	Antal svar	Procentuell fördelning
Man	495	85
Kvinna	84	15
Summa	579	100

85 % av dem som har deltagit är män.

Tabell 2 *Fördelning mellan olika åldrar*

Ålder	Antal svar	Procentuell fördelning
< 30 år	15	3
31-40 år	80	15
41-50 år	124	23
51-60 år	171	31
> 60 år	156	28
Summa	546	100

59 % är över 50 år (28% är över 60 år). Bara 15 personer är under 30 år.

Tabell 3 *Fördelning mellan olika skogsmarksareal*

Areal, ha	Antal svar	Procentuell fördelning
< 20	48	9
21- 50	139	28
51-100	119	24
> 100	195	39
Summa	501	100

63 % av deltagarna äger mer än 50 ha skogsmark. På Gotland är 26 av de 27 deltagarna i undersökningen ägare till en areal på 21 - 50 ha. I Gävleborg och Norrbotten dominerar de som äger mer än 100 ha.

2.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål

I den aktuella skogspolitiken signaleras en tydligare inriktning mot miljömål än tidigare. I detta avsnitt behandlas de frågor som rör nationella miljömål och de lokala naturvärden som finns på den enskilda fastigheten där rådgivningen har ägt rum. Miljömålet ställs också i relation till mot produktionsmålet.

Tabell 4 *Svar på fråga 1: I den nya skogspolitiken likställs miljömålet med produktionsmålet. Vad är Din inställning till att de båda målen ges samma värde?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Instämmer helt	200	35
Instämmer delvis	297	52
Instämmer inte alls	25	4
Kan ej ta ställning	50	9
Summa	572	100

Nära 90 % av de tillfrågade instämmer helt eller delvis i att det är bra att miljömålet likställs med produktionsmålet. Till frågan följer emellertid ett antal kommentarer. De flesta, drygt ett tiotal handlar om att man delar intresset för miljön men att ekonomin/produktionsmålet måste vara avgörande, att man vill ha ersättning/kompensation för de hänsyn man tvingas ta. Några framhåller också att svängningarna inom skogspolitiken skapar osäkerhet och att man nu hoppas på en mer långsiktig inriktning.

Tabell 5 *Svar på fråga 2: Kände Du tidigare till de naturvärden som ni diskuterade vid rådgivningstillfället på Din fastighet?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	185	33
Delvis	281	51
Nej	91	16
Summa	557	100

En tredjedel av de tillfrågade menar att de redan innan rådgivningen kände till de naturvärden som finns på gården. Hälften uppger att de endast delvis var medvetna om dessa. 16 % kände inte alls till de naturvärden som finns på gården.

Egna kommentarer: Det är en förhållandevis stor grupp som har kunnat få kunskap om vilka lokal naturvärden som finns. Teoretiskt innebär det att naturvärden på 81 av 506 gårdar, helt eller delvis skulle kunna "gå förlorade" om inte rådgivning hade ägt rum. Materialet delger emellertid inget om vilken dignitet dessa värden har eller hur pass hotade de i realiteten är, om t ex "naturlig" hänsyn tagits ändå osv.

Tabell 6 *Svar på fråga 3: Var inriktningen på rådgivningen sådan att den syftade till större miljöhänsyn än den Du annars (normalt) skulle ha tagit inom det aktuella området?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja, en betydande ökning	102	18
Ja, en viss ökning	285	49
Ungefär lika med min "normala" hänsyn	187	32
Nej en minskning	7	1
Fick inget råd		
Summa	581	100

Två tredjedelar av de tillfrågade svarar att inriktningen på rådgivningen syftade till, åtminstone en viss ökning av hänsyn gentemot miljön, än vad man annars (normalt) skulle ha tagit inom området.

Egna kommentarer: En slutsats är således att den individuella rådgivningen har uppmuntrat/bidragit till en högre grad av miljöhänsyn i skogsbruket, åtminstone på ett planeringsstadium. En fråga är hur väl man sedan följer detta i praktiken.

Tabell 7 *Svar på fråga 4: Tänk dig att Du får veta att Din fastighet innehåller 1 hektar av en skyddsvärd skogstyp med hotade arter som inte tål slutavverkning. Kan Du tänka Dig att lämna ett sådant område orört?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	418	74
Tveksam	122	22
Nej	25	4
Summa	565	100

74 % av de tillfrågade kan tänka sig att lämna 1 hektar av en skyddsvärd skogstyp med hotade arter och som inte tål slutavverkning orörd. Svaren följs av ett 40-tal kommentarer om att man vill ha ersättning om man avstår från avverkning. Några vill också ha garantier för att det inte blir mer än en hektar.

2.3 Den individuella rådgivningens utformning och genomförande

I detta avsnitt behandlas frågor om hur rådgivningen har upplevts av deltagarna.

Tabell 8 *Svar på fråga 5: Var det "rådgivningskvitto, de minnesanteckningar eller dyl" som Du fick efter rådgivningen en bra bekräftelse på det ni tog upp vid rådgivningstillfället?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	379	69
Delvis	61	11
Nej	24	4
Har ej fått rådgivningskvitto, minnesant. eller dyl.	88	16
Summa	552	100

Två tredjedelar anser att den skriftliga bekräftelsen på vad som togs upp vid rådgivningstillfället var bra. Men en stor grupp är bara delvis nöjda eller missnöjda och 16 % anser att de inte har fått någon bekräftelse alls. En representant för en skogsvårdsstyrelse kommenterar i en av enkät-sammanställningarna att alla deltagare har fått en beskrivning över naturvärdet och ev skötselråd, men att alla kanske inte upplever detta direkt som ett "rådgivningskvitto".

Egen kommentar: Det är sannolikt en fördel om ett "rådgivningskvitto" är utformat så att det framgår vad som avses. Möjligen kan ett standardformulär vara till hjälp. En risk är emellertid att ett sådant kan uppmuntra schematisk genomgång av en fastighet istället för att man tillsammans försöker "upptäcka" de unika värden som kan finnas.

Tabell 9 Svar på fråga 6: Tycker Du att hänsynstaganden som föreslogs vid rådgivningstillfället är rimliga att följa?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	471	79
Delvis	110	18
Nej	5	1
Har inte fått något förslag	13	2
Summa	599	100

79 % tycker att de hänsynstaganden som föreslogs vid rådgivningstillfället är rimliga att följa. Ytterligare 18 % instämmer att de "delvis" är rimliga.

Egen kommentar: En tolkning är att man i en mycket stor del av rådgivningstillfällena har kunnat komma överens om vad som är en rimlig naturhänsyn. Det bör emellertid noteras att i en femtedel av dessa så instämmer de tillfrågade bara delvis. I materialet framgår det inte vad man eventuellt är tveksam inför. Detta är en fråga som skulle vara intressant att undersöka vidare.

Tabell 10 Svar på fråga 9: Vilket är Ditt helhetsintryck av den rådgivning Du nyss fått?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket bra	268	51
Ganska bra	246	47
Ganska dålig	4	1
Mycket dålig	5	1
Summa	523	100

Helhetsuppfattningen bland de tillfrågade är att rådgivningen åtminstone varit "ganska bra". Hälften svarar att den har varit "mycket bra". Endast 2 % (9 personer) uttrycker ett missnöje.

Egen kommentar: Det betyg som deltagarna ger rådgivningsverksamheten är mycket högt. Även om det bara är 9 personer som är missnöjda är detta emellertid inte ointressant. Om dessa är storskogsägare kan naturvärden på 1000-tals hektar skog vara berörda.

2.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper

Skogsvårdsstyrelserna har under de senaste åren bedrivit en omfattande utbildnings- och kampanjverksamhet om bl a miljö- och kulturmiljövård i skogen. Frågorna i detta avsnitt ger en bild av hur många deltagare som tidigare har deltagit i olika aktiviteter och i så fall vilka. Vidare vilka kunskaper man bedömer att man har och vad man skulle vilja lära sig mer om.

Tabell 11 Svar på fråga 7: Har Du under de senaste fem åren deltagit i någon skoglig utbildning (ex kurser 1-5 dagar, studie-cirklar?)

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	321	57
Nej	239	43
Summa	560	100

Nära 60 % av de tillfrågade har under de senaste åren deltagit i någon skoglig utbildning

Tabell 12 Svar på följdfråga till fråga 7: Om ja, vilket/vilka ämnesområden?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ekonomi	34	6
Rikare skog	215	36
Skogsskötsel	93	16
Naturvård	88	15
Kulturmiljövård	98	16
Avverkningar	53	9
Annat	13	2
Summa	594	100

Av de utbildningar som man har deltagit i utgörs två tredjedelar av olika natur-, miljö- och kulturvårdsinriktningar. Den återstående tredjedelen utgörs av skogsskötsel, avverkning och ekonomi. Bland dem som har uppgett "annat" förekommer även t ex utbildning i säkerhetsfrågor och deltagande i särskilda "kvinnokurser".

Tabell 13 Svar på fråga 8: Hur bedömer Du Dina egna kunskaper i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket kunnig	57	10
Ganska kunnig	295	53
Inte särskilt kunnig	186	33
Inte alls kunnig	24	4
Summa	562	100

Drygt 60% av deltagarna bedömer att de, åtminstone är *ganska* kunniga i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. Siffran ligger nära det antal som uppger att de har deltagit i någon kurs. Det går emellertid inte att läsa ut i materialet om dessa är samma personer.

Egen kommentar: Noterbart är att hela 37 % uppger att de inte anser sig vara särskilt kunniga i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. Trots en omfattande utbildningsverksamhet tyder detta på att det fortfarande finns ett stort behov av utbildningar och kurser inom området.

Tabell 14 Svar på fråga 10: På vilket sätt skulle Du vilja lära Dig mer om skogens ekologi och miljöanpassad skogsskötsel? (Fler än ett alternativ kan användas)

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Kurs på kvällstid	203	23
Kurs på dagtid	102	12
Studiecirkel	143	16
Läsa fördjupade artiklar i tidningar och tidskrifter	220	25
Läsa en bok om ämnet	153	18
Behöver inte lära mig mer om ämnesområdet	28	3
Annat	31	3
Summa	880	100

220 personer uttrycker önskemål om att få kunskap genom att läsa artiklar i tidningar och tidskrifter. Därefter uttrycker 203 personer önskemål om kurser på kvällstid, 153 st om att läsa böcker, 143 st om studiecirkel och 102 st om kurser på dagtid. Dominerande kommentarer bland dem som har uppgivet "annat" är praktiska aktiviteter ute i skog och mark, såsom exkursioner, fältvandringar, att själv få "prova på" osv. Några nämner också "mer personlig rådgivning". Endast 28 personer av de tillfrågade anser att de inte behöver lära sig något mer.

Egen kommentar: De många svaren på de olika alternativen tyder på ett omfattande intresse för att få ökade kunskaper i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. De visar också på nödvändigheten av att det erbjuds en mångfald i formerna för kunskapsförmedlingen. Det som passar den ena är inte detsamma som passar någon annan. Eftersom önskemålen är betydligt fler än de som har besvarat enkäten visar detta även på att många är öppna för "flera olika alternativ".

2.5 Övriga synpunkter från deltagarna

Övriga synpunkter som några deltagare tar upp är för det första att man har uppskattat en personlig direktkontakt med personal på Skogsvårdsstyrelsen. För det andra ger några deltagare uttryck för en allmänt positiv inställning till diskussioner om miljöfrågor. Den tredje gruppen kommentarer utgörs av en drygt handfull kritisk åsikt som att det "inte får gå mode i miljöfrågor", att allmänna medel bör finansiera insatser. Någon uttrycker sitt missnöje med vad han uttrycker "Skogsvårdsstyrelsens storebrorsmentalitet", att han måste fråga vad han får göra trots att det är han som är markägare. Någon annan tycker att Skogsvårdsstyrelsen skulle lägga ner mer kraft på vad han menar är "klippare", d v s sådana som köper skog och sedan skövlar den... Den sista typen av kommentarer är få till sitt antal, men kan ändå vara viktiga att fundera över.

2.6 Sammanfattning - den individuella rådgivningen

Av dem som har svarat på en enkät i den individuella rådgivningen är 85 % män. 4/5 är över 40 år. De som har en areal på mer än 50 hektar dominerar (61%).

En stor grupp som under de senaste 5 åren inte har deltagit i några utbildningar har utnyttjat möjligheten (43%).

Spridningen på det antal som har fyllt i en enkät ligger mellan 5 - 62 personer per län.

Miljöfrågorna förefaller ha en god förankring bland deltagarna:

- 87 % instämmer, åtminstone delvis i att det är bra att miljömålet likställs med produktionsmålet, även om många kommentarer handlar om att ekonomi och produktionsmål inte får bli lidande.
- 74 % instämmer, åtminstone delvis i att de skulle kunna lämna en hektar skyddsvärd skogs orörd. Flera säger emellertid att de vill ha ersättning om man avstår från avverkning.

De som har deltagit i enkätundersökningen ger uttryck för ett ökat miljö-engagemang i och med rådgivningen:

- 67 % kände inte eller bara delvis till de naturvärden som finns på fastigheten och som diskuterades vid rådgivningstillfället.
- 67 % menar att rådgivningen syftade till en inriktning mot större miljöhänsyn än vad man annars (normalt) skulle ha tagit.

Deltagarna ger rådgivningen ett mycket gott betyg:

- 97 % tycker att den individuella rådgivningen åtminstone var "ganska bra", 51% att den var "mycket bra".

Bland dem som deltagit finns ett behov av ytterligare utbildning i miljöfrågor. 37 % anser sig fortfarande inte vara särskilt kunniga på området. De 579 deltagarna uttalar 880 önskemål om även andra former av utbildning.

3. Grupprådgivning - resultatredovisning

I detta kapitel redovisas resultaten av de enkäter som har delats ut till deltagare i olika former av rådgivning i grupp.

3.1 Beskrivning av deltagargruppen

48 865 personer i hela landet har deltagit i någon form av rådgivning i grupp. Innehåll och utformning av dessa aktiviteter varierar. Såväl deltagarantalet i gruppaktiviteterna, som besvarade enkäter varierar mellan de 22 länen. Av dem som deltagit har 2 373 personer besvarat en enkät. Detta utgör i medeltal 108 personer per län, med en spridningen mellan 11 till 918 personer per län.

Tabell 15 *Fördelning mellan män och kvinnor*

Kön	Antal svar	Procentuell fördelning
Man	1784	76
Kvinna	566	24
Summa	2350	100

76 % av dem som har deltagit är män. Procentuellt sett finns åtminstone en synbar skillnad: En större andel kvinnor (24 %) har deltagit i gruppaktiviteter än i individuell rådgivning (15 %).¹ I Västmanland och i Blekinge är kvinnorna i majoritet bland dem som har besvarat en enkät.

Tabell 16 *Fördelning mellan olika åldrar*

Ålder	Antal svar	Procentuell fördelning
< 30 år	103	5
31-40 år	403	21
41-50 år	511	26
51-60 år	582	30
> 60 år	360	18
Summa	1959	100

---

¹ Skillnader som anges i rapporten har inte signifikantestats, dvs det har inte provats om de kan ligga inom "felmarginalen". Det gör att man får nöja sig med att tala om "synbara" skillnader. Resultaten är emellertid mest intressanta ur diskussionssynpunkt.

I grupprådgivningen har fler i de lägre ålderskategorierna (26 % är under 40 år) besvarat en enkät än i den individuella rådgivningen (där 18 % under 40 år). Två ytterligheter i materialet är Skåne där 76 % är över 50 år och Gotland där bara 17 % är över 50 år.

Tabell 17 *Fördelning mellan olika skogsarealer*

Areal, ha	Antal svar	Procentuell fördelning
< 20	251	14
21- 50	779	42
51-100	529	29
> 100	274	15
Summa	1833	100

I grupprådgivningen har en större andel som äger under 50 hektar besvarat en enkät (56 %) än vad som är fallet i den individuella rådgivningen (37 %). Ytterligheter i arealsfördelning är Värmland och Gotland där en mycket stor andel äger mindre än 50 ha. Skogsbrukare med en areal på mer än 50 hektar dominerar bl a i Jämtland, Västernorrland och i Västerbotten.

3.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål

I avsnittet redovisas frågor om nationella miljömål, lokala naturvärden och de krav/önskemål på produktivitet och ekonomi som finns.

Tabell 18 *Svar på fråga 3: I den nya skogspolitiken likställs miljömålen med produktionsmålet. Vad är din inställning till att de båda målen ges samma värde?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Instämmer helt	589	35
Instämmer delvis	931	55
Instämmer inte alls	39	2
Kan ej ta ställning	145	8
Summa	1704	100

90 % instämmer, åtminstone delvis i att det är bra att miljömålet likställs med produktionsmålet (i den individuella rådgivningen är siffran 87 %).

På samma sätt som i den individuella rådgivningen dominerar kommentarer om att ekonomin och produktionsmålet inte får bli lidande (ett 40-tal). Variationer finns, men huvudtemat är att "markägaren måste få ekonomi på fastigheten..." Vid sidan av dessa understryker flera att miljöpolitiken måste få större plats än tidigare. Några av dessa kommentarer är väldigt konkreta: "tjäderns och öringens lekplatser är hotade" etc. Någon annan skriver: "Det kan inte vara rimligt att vår generation ska sköta skogen enbart utifrån ekonomiska intressen och därmed slå ut en eller flera arter som sedan länge tillhör vår flora eller fauna."

Tabell 19 *Svar på fråga 4: Tänk dig att Du får veta att Din fastighet innehåller 1 hektar av en skyddsvärd skogstyp med hotade arter som inte tål slutavverkning. Kan Du tänka Dig att lämna ett sådant område orört?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	1115	71
Tveksam	433	28
Nej	15	1
Summa	1563	100

71 % av de tillfrågade svarar att de kan tänka sig att lämna en hektar skog skyddsvärd skogstyp orörd. (Ungefär samma som i den individuella rådgivningen. Gruppen "tveksam" är emellertid något större medan de som tar avstånd är färre).

De öppna kommentarerna domineras liksom tidigare av krav på ekonomisk kompensation om man avstår från att avverka en skyddsvärd hektar (ungefär ett 70-tal). Några invänder att det beror på hur stort naturvärdet är och var detta hektar ligger på fastigheten etc (ett 15-tal). Ytterligare några kommentarer gäller vikten av samråd och att man bör ta hänsyn till helheten i kommunen .

Egna kommentarer: Frågan om att kunna balansera miljövärdande insatser med produktionsmål diskuteras utförligare under samma rubrik i nästa kapitel (avsnitt 4.2).

3.3 Grupprådgivningens utformning och genomförande

I avsnittet redovisas de frågor som handlar om hur man har fått kännedom om rådgivningen, vad som har motiverat deltagaren att gå på aktiviteten samt de upplevelser han/hon har av rådgivningstillfället.

Tabell 20 Svar på fråga 1: Hur fick Du kännedom om den här skogsdagen/-kvällen? (Fler än ett alternativ kan användas)

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Brev från skogsvårdsstyrelsen	1325	58
Telefonsamtal från skogsvårdsstyrelsen	187	8
Närstående, såsom delägare, granne, eller bekant	351	16
Tidningsannonser	295	13
Annat	118	5
Summa	2276	100

Nära 60 % av deltagarna uppger att de fick kännedom om rådgivningstillfället genom brev från skogsvårdsstyrelsen. Det finns emellertid en del variationer mellan länen. En intressant avvikare är t ex Gotlands län, där en närstående, granne etc haft störst betydelse (116 av 206 personer = 56%). I Kronoberg och Värmland har tidningsannonser varit den dominerande informationsformen (61% resp 48%). I Älvsborg har telefonsamtal från Skogsvårdsstyrelsen haft störst betydelse (53%).

Bland dem som uppger "annat" anges information genom annan kurs, skogsdag eller SVS-aktivitet (13 st), LRF (7 st)² och andra arrangemang som en jägarkurs, "byaträff" etc.

Egna kommentarer: Materialet ger en bild av att brev har varit den viktigaste informationskanalen, men att en kombination av *olika* kanaler ändå har varit mycket betydelsefull. Frågan om hur information sprids i olika län är intressant. Inte minst med tanke på exemplet med Gotland. I materialet finns det också exempel på län där t ex tidningsannonser, vid första anblicken av de procentuella siffrorna, förefaller ha fungerat väldigt bra. Men för det första är det i något län bara drygt 30 personer som har besvarat en enkät. För det andra uppger inte någon av dem att t ex telefonsamtal varit en informationskanal. Förhållandet är likartat i flera län, d v s materialet ger upphov till frågor som: Hade man kunnat nå flera personer genom att använda *flera olika* metoder? När man de personer man vill nå med t ex brev, även om man når många?

² SVS: Skogsvårdsstyrelsen. LRF: Lantbrukarnas riksförbund.

Tabell 21 Svar på fråga 2: Vad fick Dig att komma på skogsdagen/kvällen? (Fler än ett alternativ kan användas)

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Behov av kunskapen	773	25
Intresse av ämnet	1021	33
Vill hålla mig informerad	1036	33
För att träffa andra skogsägare	244	8
Annat	33	1
Summa	3107	100

De motiv som deltagarna uppger att de hade för att komma på grupprådgivningen var främst att man vill hålla sig informerad och att man har ett intresse för ämnet. Därefter anger även ett stort antal av de tillfrågade att man var i behov av kunskap.

Egna kommentarer: Möjligen är de tre första svarsalternativen allt för synonyma. Kanske hade det varit intressant att t ex ställa upp påståenden som "vill hålla mig informerad om just miljöfrågor" kontra om "vad som händer i allmänhet" eller kanske "därför att ett miljöengagemang på sikt även gynnar fastighetens ekonomi" etc.

Tabell 22 Svar på fråga 7: Är det budskap som förmedlades under skogsdagen/kvällen viktigt för skötseln av Din skog?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket viktigt	442	28
Ganska viktigt	1055	66
Ganska oviktigt	88	5
Helt oviktigt	18	1
Summa	1603	100

94 % anser att budskapet som förmedlades under grupprådgivningen, åtminstone var "ganska" viktigt. 28% menade att det var "mycket viktigt". De län där flest uttrycker att budskapet är "mycket viktigt" är Kronobergs län (50%) och Gotland (44%).

Egen kommentar: En slutsats är att intresset för miljöfrågor förefaller vara stort och att de ansvariga för aktiviteterna sannolikt har lyckats lyfta fram dessa på ett bra sätt, med en god koppling till praktisk nytta.

Tabell 23 *Svar på fråga 8: Anser Du att dagens ämnesområde har blivit tillräckligt belyst?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	1218	81
Tveksam	243	16
Nej	47	3
Summa	1508	100

81 % svarar att det ämne som har behandlats har blivit tillräckligt belyst.

Egen kommentar: Frågan är svår att tolka då "tillräckligt belyst" är ett så relativt uttryck. En bra aktivitet kan få många att svara "ja" på frågan och man kan tolka det som att ämnet är färdigbehandlat. En annan tolkning av samma "ja" kan vara att deltagarna har fått upp ett intresse för något som man vill ha ytterligare belyst i fler sammanhang. Några kommenterar frågan genom att skriva att "man kan aldrig lära sig nog mycket om miljön" och att tiden var för knapp etc. Det finns mycket i materialet som pekar mot att den senare tolkningen är mest riktigt.

Tabell 24 *Svar på fråga 9: Skulle Du vilja rekommendera denna och liknande skogs dagar/kvällar till Dina vänner och bekanta?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	1480	95
Tveksam	78	5
Nej	4	(0,3)
Summa	1562	100

95 % av de tillfrågade skulle vilja rekommendera denna och liknande grupprådgivningar till vänner och bekanta.

Egen kommentar: De som har deltagit i enkätundersökningen ger ett mycket gott betyg åt den grupprådgivning som har genomförts. En slutsats är att grupprådgivningen väl har motsvarat de förväntningar som har funnits.

Tabell 25 Svar på fråga 10: Vad vill Du att nästa skogsdag/kväll ska handla om?

Svarsalternativ	Antal svar
Skogsskötsel; gallring, röjning, huggning etc	130-tal
Ekonomi	30-tal
Skogspolitik	10-tal
Miljövård	80-tal
Kulturmiljövård	25-tal
Lövskog	20-tal
Vilt/viltvård	15-tal
Balans: ekonomi-kultur-miljö	15-tal
Summa	c/a 325

Ungefär 325 förslag på vad nästa skogsdag/kväll ska handla om har rapporterats in. Önskemålen är många med flera specialinriktningar. Ett försök att dela in dessa i olika kategorier har gjorts i tabellen.

En stor del av alla önskemål om ämnen gäller traditionell "skogsskötsel" och "produktion", såsom rådgivning/utbildning i bl a röjning, gallring, huggning, slutavverkning, aptering, det nya virkesmätningssystemet, återväxtåtgärder, plantering, kvalitet etc.

Ett 30-tal önskemål handlar om teman som "ekonomi", lönsamhet, taxeringsfrågor etc och ett 10-tal om aktuell skogspolitik, som t ex utbildning i den nya skogsvårdslagen, juridik etc.

Ett block på ungefär 90 olika önskemål handlar om "miljövård", såsom önskemål om ytterligare fördjupningar i t ex frågor om försurning, skogsdöd, biologisk mångfald, återskapande av värdefulla biotoper, miljöanpassad röjning, nyckelbiotoper, kalhyggens inverkan på naturen etc.

Ett 25-tal önskemål finns på temat "kulturmiljövård". Här har också räknats in vård av äng och hagmark (ett tiotal).

Ett 20-tal personer önskar mer information/utbildning i frågor om "lövskog", bl a om allmän lövskogsskötsel/lövekologi, övergång till lövträdsproduktion, naturlig föryngring, skötsel av ädellövskog etc. Ett 15-tal nämner vilt/viltvård och skogsskydd.

Slutligen handlar ett 15-tal önskemål om utbildning i att kunna balansera ekonomi-kultur-miljö, i det praktiska skogsbruket.

3.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper

Avsnittet behandlar deltagarnas tidigare utbildning och kunskaper.

Tabell 26 Svar på fråga 6: Har Du under de senaste fem åren deltagit i någon skoglig utbildning (ex kurser 1-5 dagar, studie-cirklar)?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	747	44
Nej	955	56
Summa	1702	100

Mindre än hälften har under de senaste åren deltagit i någon skogsutbildning. Variationerna mellan länen är stora. I Jönköpings län, Skåne och Västerbottens län har ungefär 70 % av de tillfrågade deltagit i någon utbildning. I Halland är siffran 22 %. Räkna man bort Halland (med 530 deltagare) från materialet så förändras de sammanlagda siffrorna så att 54% har deltagit i en utbildning.

Egna kommentarer: I Halland har man "fångat upp" många "nya" skogsbrukare som vanligen inte deltar i liknande aktiviteter. Om detta är en medveten satsning eller om det beror på andra orsaker går inte att utläsa i materialet.

Tabell 27 Svar på följdfråga till fråga 6: Om ja, vilket/vilka ämnesområden?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ekonomi	59	5
Rikare skog	456	38
Skogsskötsel	247	20
Naturvård	154	13
Kulturmiljövård	198	16
Avverkningar	97	8
Annat	5	(0,5)
Summa	1216	100

Fördelningen på olika typer av kurser följer samma mönster som för de som deltagit i den individuella rådgivningen. Miljö- och naturvårdskurserna dominerar kraftigt (2/3). Några exempel på "annat" är "cirkel

för kvinnliga skogsägare" och "Alla tiders skog" samt utbildning om "inventeringshotade arter" och "motorsåg".

Egna kommentarer: En reflektion är att 56 % inte har deltagit i någon utbildning under de senaste 5 åren. Kampanjen har således nått ut till många skogsbrukare som annars inte brukar delta i utbildningsaktiviteter.

Tabell 28 Svar på fråga 5: Hur bedömer Du Dina egna kunskaper i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket kunnig	74	4
Ganska kunnig	789	47
Inte särskilt kunnig	735	44
Inte alls kunnig	75	5
Summa	1673	100

Uppfattningen om man anser sig kunnig i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel går isär. Ungefär hälften säger sig vara, åtminstone "ganska kunnig" och ungefär hälften tvivlar på sina kunskaper inom området. Av dem som deltog i individuell rådgivning är det fler som anser sig fler vara mycket eller ganska kunniga (sammanlagt 63 %) än vad som är fallet i grupprådgivningen (51%).

Egna kommentarer: Nästan hälften av dem som har besvarat enkäten anser sig inte själva särskilt kunniga i miljöfrågor. Resultatet visar på att det finns behov av ytterligare utbildning inom området.

Tabell 29 Svar på fråga 11: På vilket sätt skulle Du vilja lära Dig mer om skogens ekologi och miljöanpassad skogsskötsel? (Fler än ett alternativ kan användas)

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Kurs på kvällstid	640	31
Kurs på dagtid	352	17
Studiecirkel	431	21
Läsa fördjupade artiklar i tidningar och tidskrifter	345	17
Läsa en bok om ämnet	253	13
Behöver inte lära mig mer om ämnesområdet	20	1
Annat	4	(0,2)
Summa	2045	100

Det förslag som flest av deltagarna, 640 st anger, är kurser på kvällstid. Sedan följer studiecirkel 431 st, kurser på dagtid 352 st, läsa artiklar 345 st och läsa en bok 253 personer.

Egna kommentarer: Här kan en intressant jämförelse med de som har deltagit i individuella rådgivning göras. Bland dem ligger det en starkare betoning på att själv läsa artiklar och böcker (25 resp 18%), medan siffrorna för kurser och studiecirkel ligger lägre.

Det har redan tidigare påpekats att man med olika metoder för information sannolikt når olika grupper. Detta gäller logiskt även överföring av kunskap/utbildning. *Kombinationen* av olika metoder som individuell rådgivningar, grupprådgivning, kurser, cirklar, bokmaterial, artiklar etc förefaller vara det mest verkningsfulla om man har ambition och resurser att nå ut till många.

Tidigare har det påpekats att det ibland kan vara av större intresse att nå ut till särskilda grupper. I sådana fall blir metodvalet viktigt.

Några frågor att diskutera ute i länen är: Har utbildningsformer och modell för spridning av information valts efter den målgrupp man vill nå? Eller har en metod valts "slumpvis" och har man sedan "fått se" vilka som kommer? Har man nått ut med miljöfrågorna till dem man vill/behöver nå? Bör/kan man välja ett annat tillvägagångssätt nästa gång eller var det sätt man valt det bästa? Vilken form av utbildning finns det resurser till att genomföra i framtiden?

3.5 Övriga synpunkter från deltagarna

Bland de övriga synpunkter som deltagarna givit handlar några om den sociala inramningen vid tillfället: trevlig kväll, trevliga och kunniga ledare etc. Därefter återfinns bl a några önskemål om fler utepass, praktiska råd och praktiskt arbete. Bland de enstaka kommentarerna kan framförallt två lyftas fram som särskilt tänkvärda. För det första en deltagare som framhåller vikten av att fånga upp fler yngre skogsbrukare. För det andra en kommentar av en person som varit på en aktivitet riktad till kvinnor: "Bra med bara kvinnor inbjudna, man står på samma nivå".

3.6 Sammanfattning - grupprådgivningen

I grupprådgivningen har man (procentuellt sett) nått ut till något fler kvinnor, något fler personer i de lägre ålderskategorierna och något fler med en areal mindre än 50 ha, än i den individuella rådgivningen.

56 % av dem som har besvarat en enkät har inte under de senaste 5 åren deltagit i någon utbildning (mot 43 % i individuell rådgivning).

Spridningen mellan länen, bland det antal som har fyllt i en enkät ligger mellan 11 till 918 personer.

Miljöfrågorna förefaller ha en god förankring bland deltagarna:

- 90 % instämmer, åtminstone delvis i att det är bra att miljömålet likställs med produktionsmålet, även om många kommentarer handlar om att ekonomi och produktionsmål inte får bli lidande.
- 71 % av de tillfrågade säger sig kunna lämna en hektar orörd om det där finns en skyddsvärd skogstyp. Flera kommenterar emellertid att de vill ha ekonomisk kompensation.
- 94 % anser att budskapet som förmedlades under grupprådgivningen, åtminstone var "ganska" viktigt.

De som har deltagit i enkätundersökningen ger ett mycket gott betyg åt den grupprådgivning som har genomförts.

- 95 % av de tillfrågade skulle vilja rekommendera motsvarande aktivitet till vänner och bekanta.

Det finns ett stort behov av ytterligare utbildning i miljöfrågor. Nästan hälften anser sig fortfarande inte vara särskilt kunniga på området. Ungefär 325 förslag på vad nästa skogsdag/kväll ska handla om har rapporterats in.

4. Kurser - resultatredovisning

I kapitlet redovisas resultaten av de enkäter som har använts i samband med olika kurser.

4.1 Beskrivning av deltagargruppen

15 962 personer har deltagit i någon kursverksamhet i "Miljeu 96". Av dem har 2 900 personer i de 22 länen besvarat en enkät efter kursen. I medeltal är detta 132 personer per län med en spridning mellan 12 och 337 enkäter per län.

Tabell 30 *Fördelning mellan män och kvinnor*

Kön	Antal svar	Procentuell fördelning
Man	1933	67
Kvinna	959	33
Summa	2892	100

Av dem som har svarat på en enkät efter en kurs, är en tredjedel kvinnor. Detta är en större andel än i den individuella rådgivningen (15 %) och i grupprådgivningen (24 %). I två län är kvinnorna i majoritet, i Hallands län (90 % av 104 svar) och Göteborgs- och Bohuslän (79 % av 135 svar).

Tabell 31 *Fördelning mellan olika åldrar*

Ålder	Antal svar	Procentuell fördelning
< 30 år	187	8
31-40 år	437	17
41-50 år	676	27
51-60 år	651	26
> 60 år	552	22
Summa	2503	100

Fördelningen är ungefär densamma som i grupprådgivningen. Jämfört med den individuella rådgivningen finns det något fler personer som är under 40 år och något färre som är över 51 år.

Tabell 32 *Fördelning mellan olika skogsarealer*

Areal, ha	Antal svar	Procentuell fördelning
< 20	373	18
21- 50	540	26
51-100	508	25
> 100	650	31
Summa	2071	100

Många har inte uppgivit skogsareal. En förklaring som ges av en länsrapportör är att en del av dem som har varit med är skogstjänstemän och att det har uppstått osäkerhet om hur man skulle fylla i enkäten. Några av dem antas ha uppgivit företagets areal, andra har avstått.

56 % har en areal på mer än 50 hektar. (I den individuella rådgivningen är siffran 63 % och i grupprådgivningen 44 %.)

Egna kommentarer: Resultaten gör det möjligt att diskutera vilken eller vilka former av utbildning/rådgivning som når olika skogsbrukare.

4.2 Frågor som rör nationella miljömål, lokala naturvärden och produktionsmål

De två frågor som behandlas i detta avsnitt gäller avvägningen mellan miljömålen och produktionsmålet.

Tabell 33 *Svar på fråga 4: I den nya skogspolitiken likställs miljömålen med produktionsmålet. Vad är din inställning till att de båda målen ges samma värde?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Instämmer helt	1211	43
Instämmer delvis	1361	48
Instämmer inte alls	52	2
Kan ej ta ställning	203	7
Summa	2827	100

På samma sätt som både i den individuella och i grupprådgivningen instämmer ungefär 90 %, åtminstone delvis att miljömålen bör ges samma värde som produktionsmålet. Till frågan följer ett antal kommentarer som berör svårigheten med att hitta en god *balans* mellan ekonomiska och

miljömässiga hänsyn. Flera påpekar att någon form av ersättning bör utgå för miljövårdande insatser.

Tabell 34 *Svar på fråga 5: Tänk dig att Du får veta att Din fastighet innehåller 1 hektar av en skyddsvärd skogstyp med hotade arter som inte tål slutavverkning. Kan Du tänka Dig att lämna ett sådant område orört?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	2335	86
Tveksam	349	13
Nej	31	1
Summa	2715	100

86 % svarar att de kan tänka sig att lämna 1 hektar av en skyddsvärd skogstyp orörd om det finns hotade arter som inte tål slutavverkning. (I den individuella rådgivningen är siffran 74 % och i grupprådgivningen 71 %.)

Till frågan följer ett stort antal kommentarer. De flesta av dessa kan delas in i två grupper. Den största gruppen utgörs av sådana som handlar om krav på ekonomisk kompensation: "inte utan ersättning", "under förutsättning att det ej beskattas", "det drabbar små skogsägare" etc.

Den andra gruppen kommentarer berör samarbetet med myndigheter. Dessa spänner över ett fält från hårdare formuleringar som: "om det får vara orört så att inte en massa myndighetspersoner ska springa och titta i tid och otid" och "kanske att länsstyrelsen eventuellt vill ta mer" till lågmäldare krav på en dialog. Den senare typen handlar om viljan till delaktighet, "jag vill ha en diskussion", "naturligtvis efter samråd och synpunkter", "beroende på var den skyddsvärda biotopen ligger" osv.

Egna kommentarer: Krav på ersättning för att man avstår att avverka mark p g a miljöhänsyn är en viktig diskussionsfråga. Ur ett skogsägarperspektiv finns krav på självbestämmanderätt och dialog. En aspekt är också skillnader mellan "stora" och "små" skogsägare i möjligheter att avstå avverkning. Kravet på en dialog ställer också motkrav på att man som skogsägare tar ansvar för att miljömålen uppfylls. Svaren i de tre enkätundersökningarna pekar på att de som har deltagit i mycket hög grad är beredda att ta ett sådant ansvar genom eget engagemang.

Ett synsätt som kommer fram i ett antal kommentarer är att en god miljö inte bör betraktas som en kostnad, utan istället som en del av en sund ekonomi. Tanken är att miljömål och ekonomiska mål inte kan ställas mot

varandra. Synsättet anknyter till en debatt i samhälle och näringsliv, där man alltmer resonerar i termer av att man inte längre kan bedriva verksamheter utan att samtidigt väga in olika miljöhänsyn. Översatt till skogsbruket innebär resonemanget att marker som sköts på ett ekologiskt riktigt sätt, även kan bli en ekonomisk lönsam investering på sikt. Det är också en fördel om skogsbrukets metoder accepteras av samhällsmedborgarna, så att det blir en positiv inställning i samhället till att använda och utveckla trä- och massaprodukter. Detta är sannolikt viktiga diskussionsfrågor i framtiden för skogsbruket/skogsvårdsstyrelsen.

Några frågor som väcks är: Var går en *rimlig* brytningsgräns mellan ekonomi/produktivitet och miljöansvar? Hur bygger man upp ett ömsesidigt förtroende mellan allmänna intressen kontra enskilda skogsägare? Bör miljöinsatser lagstiftas fram eller bör uppmuntras genom ökad kunskap, eget ansvar och frivilliga insatser? Är miljömål och produktivetsmål egentligen två olika saker?

4.3 Kursernas utformning och genomförande

I detta avsnitt redovisas resultaten på de frågor som rör information om kursen, egen motivation, upplevelser av kursinnehåll och vilken praktisk användbarhet man anser sig ha av den kunskap som har förmedlats.

Tabell 35 *Svar på fråga 1: Hur fick Du kännedom om den kurs Du just genomgått? (Ett eller fler alternativ kan användas)*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Brev från skogsvårdsstyrelsen	1405	48
Telefonsamtal från skogsvårdsstyrelsen	342	12
Närstående, såsom delägare, granne, eller bekant	411	14
Tidningsannons	366	12
Annat	413	14
Summa	2937	100

Brev från skogsvårdsstyrelsen dominerar det sätt på vilket man har fått kännedom om aktiviteten. (Samma i grupprådgivningen). Andelen som har svarat "annat" är högre än tidigare. Flera av dem säger att man som anställd i ett skogsföretag har fått kännedom om kursen. Många har fått också fått information på SVS:s skogs dagar/-kvällar, kurser osv.

Egna kommentarer: Brev förefaller vara en bra *grundmetod* för att sprida information. Men användandet av *flera olika* informationsvägar har gjort att man har nått många personer (och sannolikt *olika* kategorier

av skogsbrukare). Det finns således *inte* finns *en* generell metod som kan standardiseras.

Tabell 36 *Svar på fråga 2: Vad fick Dig att delta i kursen?
(Ett eller fler alternativ kan användas)*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Behov av kunskapen	1541	28
Intresse av ämnet	1989	37
Vill hålla mig informerad	1353	25
För att träffa andra skogsägare	437	8
Annat	105	2
Summa	5425	100

De vanligaste orsakerna för att delta i kursen var ett intresse för ämnet, behov av kunskap och att man vill hålla sig informerad. Ett antal kommentarer handlar om att man från företagets sida har rekommenderat eller krävt ett deltagande. Några uppger också att de deltog därför att den kurs de var med på, var riktad speciellt till kvinnor.

Tabell 37 *Svar på fråga 7: Hur viktigt är det budskap som förmedlades under kursen för skötseln av Din skog?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket viktigt	1084	40
Ganska viktigt	1514	56
Ganska oviktigt	94	4
Helt oviktigt	5	(0,2)
Summa	2697	100

96 % av deltagarna svarar att budskapet som förmedlades under kursen åtminstone är "ganska viktigt" för skötsel av den egna skogen. 40 % anser att det är "mycket viktigt". I Stockholm och Uppsala län är uppfattningen att budskapet är "mycket viktigt" starkast (60 % instämmer).

Till frågan följer ett tjugotal kommentarer om att det är viktigt att man får kunskap om *vad* som är värt att skydda. Några uttrycker också att de har fått sådan kunskap under kursen. En av dem skriver att "kursen har gett mig ett helt nytt sätt att se på skogsbruket". Andra hävdar att de hade sådana kunskaper redan tidigare. Några få kritiska kommentarer följer

också: "det är inte möjligt att uppfylla alla mer eller mindre motstridiga mål och lagar!" samt "hur länge gäller dess idéer?"

Egna kommentarer: Svaren kan tolkas på olika sätt. En möjlig tolkning är att intresset för miljöfrågor, bland dem som har svarat på enkäterna, var mycket starkt redan innan kursen. En annan tolkning är att man på kurserna har lyckats lyfta fram miljöfrågorna på ett sådant sätt att intresset har uppkommit eller stärkts under kursen.

Tabell 38 *Svar på fråga 8: Under kursen har jag tillägnat mig praktiskt användbara kunskaper!*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Instämmer helt	1529	57
Instämmer delvis	1063	39
Instämmer inte alls	33	1
Kan ej ta ställning	79	3
Summa	2704	100

96 % instämmer, åtminstone delvis i påståendet att man under kursen har tillägnat sig praktiskt användbara kunskaper. 57 % instämmer helt. Det län där flest instämmer helt, är Stockholm och Uppsala län (70 %).

De kommentarer som följer med frågan handlar främst om att det är viktigt att teori och praktik varvas. De praktiska inslagen utomhus lyfts genomgående fram som någonting positivt. Några kommentarer handlar om förvärvandet av ny kunskap och att man har kommit till en ny "insikt": "jag har insett att nya idéer måste prövas"... "det finns inget absolut rätt så det gäller t ex att inte få panik inför ett enstaka barkborreangrepp"... "man ser på skogen med delvis nya ögon."

Tabell 39 *Svar på fråga 9: Kursen var upplagd så att den passade mig.*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Instämmer helt	1829	68
Instämmer delvis	808	29
Instämmer inte alls	17	1
Kan ej ta ställning	48	2
Summa	2702	100

97 % instämmer åtminstone delvis i påståendet att "kursen var upplagd så att den passade mig". Två tredjedelar instämmer helt.

Tabell 40 *Svar på fråga 10: Anser Du att kursens ämnesområde har blivit tillräckligt belyst?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	2254	87
Tveksam	299	11
Nej	53	2
Summa	2606	100

Nära 90 % anser att kursens ämnesområden har blivit tillräckligt belyst. Några kommenterar att det alltid finns mer att lära.

Tabell 41 *Svar på fråga 15: Skulle Du vilja rekommendera vänner och bekanta att delta i motsvarande kurs?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	2519	98
Tveksam	51	2
Nej	9	(0,3)
Summa	2579	100

98% svarar att de skulle vilja rekommendera vänner och bekanta att delta i motsvarande kurs.

Egna kommentarer: Ett samlat intryck är att deltagarna ger de kurser man har deltagit i ett högt betyg. Kurserna förefaller ha haft ett budskap och innehåll som de allra flesta tycker är viktigt. Kunskaper som man har fått beskrivs även som möjliga att praktiskt använda i skogsbruket.

De två följande frågorna handlar om vad deltagarna tyckte var det bästa respektive sämsta med kursen. Frågorna har helt "öppna" svarsalternativ. Svaren har "grovt" delats in i olika kategorier.³

³ Svaren som redovisas i följande tre tabeller bör läsas med viss försiktighet. För det första har inte alla län redovisat frågorna. För det andra har flera redovisningar kommit in mycket sent. För det tredje har flera rapporteringar varit svårtydda och svåröverblickbara. Detta har gjort att frågorna inte har kunnat behandlas med den exakthet som egentligen krävs för en uppställning med siffror i tabellform. Redovisningen ger emellertid en "grov" bild av vad som förefaller vara de dominerande upplevelserna av kursen. Kategorier med mindre än 10 kommentarer har inte tagits med. många av dem är av enbart lokalt intresse. Andra handlar om mat, väderlek etc.

Tabell 42 Svar på fråga 12: Det BÄSTA med kursen var:

Svarskategori	Ungefärligt antal kommentarer
1. Bra koppling mellan teori och praktik	250
2. Bra ledning och god gemenskap	210
3. Kursen ledde till ökad kunskap/insikt	110
4. Kursen gav möjlighet att träffa andra/diskutera	100
5. Bra uppläggning	50
6. Bra utbildningsmaterial etc	30
7. Bra med bara kvinnor	25
Summa	c/a 775

Det som flest deltagare kommenterar är att man uppskattar kopplingen mellan teori och praktik. Därefter följer ett stort block av kommentarer som handlar om en duktig, kompetent kursledning och en trevlig atmosfär på kursen. Vidare följer två block av kommentarer som handlar om att kursen har lett till ökad kunskap och insikt om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel, respektive att det varit värdefullt att få träffa andra, diskutera och byta erfarenheter. Två lite mindre block handlar om kursens uppläggning, om innehåll, bra tempo, bra arrangemang etc, samt att utbildningsmaterialet har varit bra. Sist i tabellen följer ett 25-tal kommentarer från olika "kvinnokurser". Dessa handlar om positiva upplevelser av att kursen var riktad till bara kvinnor: "att man kan träffas och diskutera skogsfrågor utan manliga skogsbrukare, "att man är på ungefär samma kunskapsnivå" och "att man har samma språkbruk". Några framhåller även att det var positivt med kvinnliga föreläsare.

Svaren på frågan om vad som var sämst med kursen kan som tidigare "grovt" delas in i några olika kategorier, vilka redovisas i följande tabell.

Tabell 43 Svar på fråga 13: Det SÄMSTA med kursen var:

Svarskategori	Ungefärligt antal kommentarer
1. Brister i uppläggnigen	140
2. Brister i ledning och gemenskap	20
3. Brist i koppling mellan teori och praktik	20
4. Kursen gav ej önskad kunskap	10
Summa	190

De flesta negativa kommentarerna handlar om olika brister i uppläggnings som: för långa resor till olika praktiska inslag, fel årstid, för kort och komprimerad kurs, för högt tempo eller för lågt tempo, för hög eller för låg kunskapsnivå, för stora grupper, för lite raster, tröttande videofilmer etc.

Därefter följer ett tjugotal kommentarer om brister i ledning/pedagogik samt ett lika stort antal om brister i kopplingen mellan teori och praktik. Ett tiotal säger att de inte fick den kunskap de hade förväntat sig. En "udda" reflektion gjordes av ett par deltagare: "Har kursen nått ut till dem som bäst behöver utbildning i miljövard?"

Även fråga 14 är en "öppen" fråga. Svaren har delats in tre olika kategorier.

Tabell 44 *Mina FÖRSLAG TILL FÖRÄNDRINGAR av kursen är:*

Kategori av förslag	Ungefärligt antal kommentarer
1. Förbättringar i uppläggnings av kursen	120
2. Fler praktiska inslag där man själv är aktiv (gärna ute i fält)	50
3. Mer specialkunskaper	20
Summa	190

De flesta förslag på förbättringar handlar om uppläggning av kursen: "mer tid, högre tempo, mindre bilåkning, dela upp nybörjare och "kunniga", mindre grupper, endast dagtid, längre raster, fler träffar, fler experter, annan årstid (tidig vår/tidig höst)" etc. En andra grupp av kommentarer är önskemål om ännu fler praktiska inslag, gärna ute i naturen. Den tredje gruppen utgörs av förslag på mer teoretiska specialkunskaper som t ex om artkunskap, om rödlistade arter, mer om EU's riktlinjer för nyckelbiotoper etc.

Egna kommentarer: Slutsatsen, utifrån de tre "öppna" frågorna, om vad som är viktigt i framtida kurser kan sammanfattas i följande punkter:

1. En genomtänkt uppläggning av kursen (form) för att skapa goda förutsättningar för en inspirerande lärandemiljö.
2. En tydlighet i ledning och föreläsning för att skapa av en socialt trevlig och trivsamt atmosfär (innehåll).
3. En god koppling mellan teori och praktik (innehåll).
4. Ett kunskapsinnehåll som leder till känslan av mening och insikt, att man verkligen har lärt sig någonting nytt (innehåll).

Noterbart är också att de positiva kommentarerna från kurser riktade till enbart kvinnliga skogsbrukare. Anordnandet av dessa förefaller ha varit en lyckad satsning.

4.4 Skogsägarnas utbildning och kunskaper

I avsnittet behandlas frågor som rör skogsägarnas tidigare utbildning och önskemål om utformning av sådan i framtiden.

Tabell 45 *Svar på fråga 3: Har Du under de senaste fem åren deltagit i någon skoglig utbildning ? (Kurser 1-5 dagar, studiecirklar eller liknande)?*

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ja	1582	58
Nej	1137	42
Summa	2719	100

Drygt 40 % har tidigare *inte* deltagit i någon skoglig utbildning. (Ungefär lika som i den individuella rådgivningen. I grupprådgivningen är siffran 56 %.) I några län är de som inte tidigare har deltagit i utbildning i majoritet. Dessa är Hallands län (71 %), Göteborgs- och Bohuslän (68 %), Västmanlands län (58 %) och Stockholms och Uppsala län (56 %).

Egna kommentarer: Antalet personer som tidigare inte har deltagit i kurser studiecirklar eller liknande (åtminstone inte de senaste 5 åren) är genomgående påfallande stort. Detta innebär att man genom Miljeu 96 har "fångat upp" personer som tidigare inte har deltagit i liknande verksamheter. Återigen väcks frågor om det rör sig om några "speciella" grupper och vilket slag av inbjudan dessa i så fall har fått till kursen. En annan fråga är om orsaken till att man har nått så många "nya" beror på att man aktivt har riktat in sig på att motivera "nya målgrupper" eller om det finns ett uppdämt behov av kunskap.

Tabell 46 Svar på följdfråga till fråga 3:1 Om ja, vilket ämnesområde?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Ekonomi	128	5
"Rikare skog"	900	35
Skogsskötsel (annat än "Rikare skog")	488	19
Naturvård (annat än "Rikare skog")	267	11
Kulturmiljövård	336	13
Avverkningar	217	9
Annat	203	8
Summa	2539	100

Den vanligast förekommande utbildningen som de tillfrågade tidigare har deltagit i är kampanjen "Rikare skog". Därefter kommer "annan skogsskötsel", kulturmiljövård och "annan naturvård". Ett antal kommentarer under "annat" är "grundkurs". Därefter följer ett stort antal exempel på olika kurser och utbildningar från röjning, motorsågshantering, aptering till viltvård, biotopinformation och exkursioner.

Tabell 47 Svar på fråga 6: Hur bedömer Du Dina egna kunskaper i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel?

Svarsalternativ	Antal svar	Procentuell fördelning
Mycket kunnig	81	3
Ganska kunnig	1278	46
Inte särskilt kunnig	1259	46
Inte alls kunnig	143	5
Summa	2761	100

Ungefär hälften bedömer att de åtminstone är "ganska kunniga" i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. Den andra hälften uttrycker att de inte är särskilt kunniga/inte alls kunniga. Fördelningen liknar den i grupp-rådgivningen. Uppfattningarna varierar mellan olika län.

Tabell 48 Svar på fråga 11: På vilket/vilka sätt skulle Du vilja lära Dig mer om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel? (Fler än ett alternativ kan användas)

Svarsalternativ	Antal svar
Kurs på kvällstid	1303
Kurs på dagtid	836
Studiecirkel	859
Läsa fördjupade artiklar i tidningar och tidskrifter	746
Läsa en bok om ämnet	655
Önskar ingen ytterligare fördjupning	86
Annat	17
Summa	4502

Det önskemål om aktivitet som dominerar, för att lära sig mer om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel, är kurser på kvällstid. Därefter uppger många studiecirkel, kurser på dagtid och att läsa artiklar och böcker på egen hand. Andra förslag som anges är bl a exkursioner, utbildning genom personliga kontakter, temadagar och veckoslutskurser. Förhållandevis få uttrycker att de *inte* önskar någon ytterligare fördjupning alls.

Egna kommentarer: Viljan att lära sig mera är påfallande stor. Sannolikt har kampanjen väckt förväntningar på uppföljningar i form av olika aktiviteter då det gäller ekologi och miljöanpassad skogsskötsel. En fråga är hur SVS kan möta intresset och förväntningarna i framtiden.

4.5 Övriga synpunkter från deltagarna

Kommentarer som ges av deltagarna under "övriga synpunkter" handlar i huvudsak om två saker. För det första om att man är mycket nöjd med en trevlig, intressant och väl genomförd kurs och att kursledarna har varit kunniga, engagerade och trevliga: "trevlig kurs som ger mersmak... intressant kurs - vill veta mer..." "Jag är mycket nöjd med kursen. Har länge haft ett intresse för detta och tyckt att jag kunnat mycket, men kursen har gett mig mycket ny kunskap, stimulans och nya infallsvinklar." För det andra hoppas många på en uppföljning i form av återkommande kurser och andra aktiviteter.

Några andra kommentarer som ges är bl a att man gärna välkomnar fler kurser för enbart kvinnor och att kurser bör ordnas även för sådana som *inte* är skogsägare.

4.6 Sammanfattning - kurser

En tredjedel av kursdeltagarna som har fyllt i en enkät är kvinnor. Detta är mer än i de två andra rådgivningarna. Hälften av deltagarna är över 51 år. De som har en areal på mer än 50 hektar är i majoritet (56 %).

Spridningen på ligger mellan 12 och 337 personer per län.

Drygt 40 % har inte deltagit i någon skoglig utbildning under de senaste fem åren.

Miljöfrågorna har en god förankring bland deltagarna:

- Ungefär 90 % instämmer, åtminstone delvis i att miljömålen bör ges samma värde som produktionsmålet. (Ungefär lika många som i de båda andra rådgivningarna.)
- 86 % kan tänka sig att lämna 1 hektar skyddsvärd skogstyp orörd (Individuella rådgivningen 74 %. Grupprådgivningen 71 %.)
- 96 % av deltagarna svarar att budskapet som förmedlades under kursen, åtminstone är "ganska viktigt" för skötsel av den egna skogen. 41 % anser att det är "mycket viktigt".

Flera påtalar vikten av "*balans*" mellan ekonomiska och miljömässiga hänsyn. Flera menar också att ersättning bör utgå för miljövårdsinsatser.

Kurserna får ett mycket högt betyg. De har haft ett budskap och innehåll som de allra flesta tycker är viktigt:

- 96 % instämmer, åtminstone delvis i att man har tillägnat sig praktiskt användbara kunskaper på kursen. 57 % instämmer helt.
- 98% vill rekommendera liknande kurs till vänner och bekanta.

Det som beskrivs som mest positivt under kursen var: en avvägd koppling mellan teori och praktik, en bra ledningen, en god gemenskap, möjligheten att träffa andra och diskutera, en ökad grad av kunskap/insikt. Deltagare på kurser riktade till enbart kvinnor framhåller att de uppskattade att träffas och diskutera skogsfrågor utan manliga skogsbrukare. Negativa upplevelser gäller främst brister i den praktiska uppläggning, för kort tid, för högt eller för lågt tempo osv.

Ungefär hälften av deltagarna uttrycker att de inte är särskilt kunniga/inte alls kunniga i frågor om ekologi och miljöanpassat skogsbruk. Bara några få av de som har besvarat en enkät svarar att de inte önskar någon mer fördjupning. Hur kan skogsstyrelsen/skogsvårdsstyrelserna möta behovet, det stora intresset och förväntningarna på utbildning i ekologi och miljöanpassat skogsbruk i framtiden?

5. Diskussion

I avsnitt 5.1 diskuteras hur arbetet med enkätundersökningen har gått till. I avsnitt 5.2 diskuteras vilka skogsägare man har rekryterat och hur rådgivning har tagits emot utifrån enkätsvaren. I avsnitt 5.3 ges några rekommendationer inför kommande utvärderingar.

5.1 Några slutsatser och reflexioner angående utvärderingsarbetet

För det första bör det noteras att utvärderingsarbetet har planerats på ett tidigt stadium och att ett omfattande arbete har lagts ner på flera skogsvårdsstyrelser. Trots detta har inte utvärderingen helt fungerat enligt de ursprungliga planerna.

För det första har ett mycket mindre antal enkäter besvarats/rapporterats in (5857 stycken) än vad som var avsikten enligt utvärderingsplanen (c/a 27 000). Det är också otydligt i flertalet av "länsrapporterna" hur själva urvalsförfarandet i praktiken har gått till.

Många av rapporterna kom sent och många följde inte de mallar som givits för en sammanställning. Några län har gjort på ett sätt och några på ett annat. Variationerna i tillvägagångssätt och noggrannhet är stora. Detta har vållat en del bekymmer i samband med rikssammanställningen.

En särskild komplikation med enkäterna var det stora utrymmet för egna kommentarer. Vissa län har inte alls redovisat några öppna kommentarer, några har skickat med flera olika enkätsammanställningar och några har listat en summerad sammanställning.

Förutom enkätundersökningen förväntades det att fem telefonintervjuer skulle genomföras vid var tionde grupprådgivningen. Även ett formulär "testa dina kunskaper och tolkningar" har tagits fram för att användas efter en kurs. Bara 4-5 län har avgett resultat från sådana metoder. Något län har använt egna formulär och skickat med dessa.

Från ett par län rapporteras det att distriktspersonalen varit mer eller mindre negativ eller ointresserad av utvärderingsverksamheten.

De brister som kan noteras bör ses ur ljuset av att detta är ett första försök att göra en större internutvärdering och att en omorganisation är på gång, med allt som det för med sig.

Samtidigt har det i utvärderingen av föregående kampanj "Kulturmiljövård 1995" förts fram kritiska synpunkter på brister i samordning mellan

riks-, läns- och lokalnivå. I denna konstateras att samordningen måste bli bättre för att undvika att projekt som startas upp bara blir halvfärdiga eller inte fullföljs. Vidare påpekas risker för top-down styrning ("uppifrån och ner"). Istället förordas högre inslag av "lärandestrategi" och ett äkta inflytande på lokal nivå på planering och genomförande.⁴

Med det material som ligger till grund för denna rapport är det omöjligt att värdera hur skogsstyrelsen har lyckats med att förankra utvärderingsarbetet. Den tidplan som har upprättats pekar på att försök att förankra arbetet på länsnivå har gjorts. Representanter från skogsstyrelsen berättar att arbetet startades upp med en s k "workshop" där utvärderingsansvariga från länen var med och enkäter, riksplan etc preliminärt utformades. Egna utvärderingsplaner ska sedan ha utarbetats på varje skogsvårdsstyrelse. Möjligheter att göra länsvisa rapporter och dra egna slutsatser och diskutera förbättringar har funnits. En fråga är om detta har varit tillräckliga eller rätt insatser för att förankra utvärderingstanken fullt ut. En fråga är: Hur har utvärderingstanken förankrats hos distriktspersonalen, kurs- och rådgivningsansvariga etc?

En slutsats är, hur som helst, att när ett riksomfattande utvärderingsarbete görs i framtiden måste detta vara väl förankrat och upplevas som meningsfullt bland de som arbetar på läns- och lokalnivå. Även om mycket arbete har utförts inom en kampanj lokalt är det svårt att lyfta fram detta på ett bra sätt, om den sista länken, inrapporteringen inte fungerar på ett bra sätt.

En annan reflektion rör de dubbla syftena med utvärderingen. Den ska både fungera som "en lärandeprocess" för organisationen och en redovisning inför uppdragsgivarna. Det finns alltid en risk att den lokala "nyttan", lärandeprocessen (återkoppling - förbättringar etc) kan komma i skymundan i sådana utvärderingar i ambitionen av att visa upp goda resultat. Frågor kan väljas ut, vars svar snarare bekräftar det som har varit bra, än lokaliserar var brister och utvecklingsmöjligheter finns.

Några frågor som väcks är: Varför har utvärderingen inte genomförts i den omfattning som var tänkt och sammanställt enligt den plan som fanns? Var ambitionsnivån för hög? Instruktionerna för otydliga? Har man glömt bort utvärderingen? Valt bort den? Var arbetet lokalt förankrat? Varför varierar antalet personer som har besvarat en enkät så kraftigt mellan länen? Varför har metoderna "telefonintervjuer och kunskapstester" inte använts i någon större omfattning? Var dessa för komplicerade? Saknades det tid, förankring eller intresse? Vad var orsaken till att många av rapporterna kom så sent?

---

⁴ Klasson, A. - Svedberg, K. (1995, s 15 - 17) Vad kan vi lära av KMV-kampanjen? Skogsstyrelsens rapport nr 6 1995.

5.2 Några reflektioner och slutsatser över vilka skogsägare som har rekryterats och hur rådgivning har tagits emot

Syftet med kampanjen är att sprida kunskaper om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel till skogsägarna i landet. I utvärderingen av den tidigare kampanjen "kulturmiljövård 95" görs följande kommentar: "Det finns en uppenbar risk att man i kampanjearbetet blir alltför upptagen med att nå så många som möjligt, att man samtidigt ej når de personer i de angelägna målgrupperna, som är svårare att rekrytera... Rikta kampanjer mot tydligare avgränsade målgrupper och koncentrerar arbetet på att nå grupper som ej redan på förhand är "övertygade".⁵

Bland dem som har fyllt i en enkät i den individuella rådgivningen och i grupprådgivningen uppger 40% respektive 44 % att de inte har deltagit i någon skoglig utbildning under den senaste fem åren. För kurser är siffran 56 %. Om de som har besvarat en enkät är representativa för alla som deltagit, innebär detta att man har nått över 35 000 personer som annars inte brukar delta i liknande aktiviteter. En fråga är om det var det dessa skogsägare man ville nå? Har man t ex nått dem med de största naturvärdena och skyddsvärda skogstyperna på sina marker och de som bäst behöver kunskap i ekologi och miljöanpassad skogsskötsel?

En särskild satsning har gjorts i vissa län på kurser som riktar sig enbart till kvinnor. Flera kommenterar på dessa kurser att denna inriktning har upplevts som mycket positiv. Kanske har man på detta sätt engagerat skogsbrukare som annars inte skulle ha deltagit i liknande verksamhet?

Dessutom har personlig rekrytering med hjälp av telefon används. Huruvida detta har inneburit att man har lyckats rekrytera "icke övertygade" skogsägare framgår inte av materialet.

Vad det gäller den individuella rådgivningen menar mer än två tredjedelar att de inte eller bara delvis kände till de naturvärden som finns på fastigheten. Lika många menar att rådgivningen har bidragit till, åtminstone en viss ökning av miljöhänsyn, än vad man normalt skulle ha tagit. Här förefaller rådgivningen ha haft en stor betydelse, åtminstone på en retorisk nivå (det man säger). Noterbart är att de som har deltagit i individuell rådgivning, trots detta, i högre grad än de övriga svarar att de är kunniga i ekologi och miljöanpassat skogsbruk. Dessutom uttrycker de i högre grad än de i de andra rådgivningsformerna att de vill skaffa information i skogsfrågor själva via böcker och artiklar då det gäller miljöfrågor. Här är det möjligt att man har lyckats "söka upp" personer som uttrycker i ord att de är kunniga och att de vill skaffa kunskap själva, men som i praktiken har haft stor nytta av den individuella rådgivningen.

---

⁵ Klasson, A. - Svedberg, K. (1995 s 18-19) Vad kan vi lära av KMV-kampanjen? Skogsstyrelsens rapport nr 6 1995.

5.3 Några rekommendationer inför framtida internutvärderingar

- Redan vid starten av ett projekt/en kampanj bör den som ska göra utvärderingen utses för att kunna lägga upp en utvärderingsplan och följa kampanjens olika faser. Rimlig tid måste avsättas för en sammanställning av materialet till en färdig rapport.
- Samordning mellan riks- läns- och lokalnivå bör planeras noga. Delaktighet och inflytande på lokal nivå i ett tidigt skede ger många fördelar.
- En *utvärdering* är mer än en *uppföljning*. Utvärderingar bör göras utifrån perspektivet att det är något man vill *värdera*. Valet av frågor och bestämmandet *varför* man väljer just dessa blir viktigt för att sedan kunna *analysera* och *tolka* materialet. Det är också viktigt att bestämma om utvärderingen ska fungera som "en läroprocess" (upptäcka-utveckla) eller ett betyg på verksamheten (kritisera-betygsätta). Båda utgångspunkterna är legitima, men det finns skäl för att i större utsträckning bestämma sig för det första alternativet.
- Om avsikten är en "läroprocess" så bör man vara noga med formuleringar av frågor och svarsalternativ. Dessa bör formuleras så att kritiska synpunkter, som kan leda till förändringar/förbättringar och utveckling verkligen kommer fram. Allt för många frågor där över 90 % av de som har svarat instämmer ger förvisso en känsla av att en verksamhet har fungerat bra (betyg), men svaren ger inte mycket tillskott för "ett lärande" i den egna organisationen (utveckling).
- Det kan vara en fördel att inte välja för många olika och omfattande metoder/tekniker om man i organisationen inte har så mycket erfarenhet av utvärderingsarbete. En metod med enkla, enhetliga instruktioner som fungerar, är bättre att börja med, än en hel uppsättning av metoder som de berörda ändå inte använder sig av eller vet hur man ska hantera. (Börja i rimlig skala.)
- Vid valet av enkät är det rimligt att välja endast 1-2 öppna svarsalternativ för att en smidig sammanställning ska kunna göras.
- Rådatan vid enkätundersökningar kan med fördel matas in i excel-programmet på de olika skogsvårdsstyrelserna och föras över via nät för en central sammanställning. Vid tillgång till rådatan kan rikssammanställningar göras på ett enkelt sätt. Betydelsen av olika bakomliggande variabler som t ex kön, ålder stor/liten skogsareal kan undersökas vid olika upplevelser/attityder.

- Det kan ge nya infallsvinklar att även pröva andra metoder som dagboksanteckningar, intervjuer av enskilda personer, mindre grupper etc. Ett par utförliga beskrivningar av några personer kan berätta mer än en enkät utsänd till många. Metoderna ger svar på olika frågor.
- För att inte en kampanj ska bli en "tillfällig trend" bör de viktiga frågorna integreras i vardagsarbetet. Ett sätt att vidare följa upp kampanjen "Miljeurådgivning 1996" kan vara att studera vilka praktiska konsekvenser (olika miljöhänsyn) som denna har resulterat i hos skogsbrukarna.

5.4 Slutord

Avslutningsvis bör det noteras att rådgivningen tagits emot positivt av de som har deltagit. Man har gett den ett högt betyg och de allra flesta tycker att den har haft ett budskap som är viktigt. Svaren på enkätfrågorna visar på ett stort miljöintresse och engagemang, även om det bland de öppna kommentarerna framkommer en oro för ekonomi och att produktionsmålet ska bli lidande. Sannolikt är det i framtiden viktigt att även produktionsmål diskuteras *samtidigt* som miljömål. Många kommenterar i enkäterna att dessa hör ihop och måste följas åt. Bland de öppna kommentarerna förekommer även utsagor om att man har kommit till nya insikt och ser på skogsskötsel på ett helt annat sätt. Sannolikt har kampanjen haft en stor genomslagskraft på många håll.

Nästan samtliga av dem som har deltagit i kurser och grupprådgivning vill rekommendera kursen till andra. Önskemålet om mer utbildning är stort.

En fråga för skogsstyrelsen/skogsvårdsstyrelserna är hur man möter både förväntningarna från de som nu har deltagit i utbildning och hur man samtidigt kan nå nya grupper som inte är redan "övertygade" då det gäller frågor om ekologi och miljöanpassad skogsskötsel.

En annan viktig fråga är hur man efter kampanjens slut får in miljöfrågorna i det vardagliga arbetet så att dessa inte "glöms bort" och försvinner i skuggan av en ny kampanj eller "trend".

När EU ställde medel till förfogande för miljö-
rådgivning i skogen, startade en febril verksamhet
inom landets skogsvårdsorganisation (SVO). Plane-
ringstiden före projektstart var mycket kort. I plane-
ringen byggdes dock från början in metoder för
uppföljning och utvärdering. Utvärderingen har
gjorts i form av en attitydundersökning riktad till
deltagarna. Man kan se denna utvärdering som ett
första steg att mera regelmässigt bygga in utvär-
deringar i SVO´s rådgivningsverksamhet.